

Данте Аліг'єрі

Божественна комедія

Рай

Пісня перша

1 Одвічне сяєво того, хто водить
Світи по колах, славу підійма
Угору більше і додолу сходить.

4 У небі, що найбільш його сприйма,
Я був і бачив те, чого віддати
По воротті ні в кого слів нема.

7 Бо, летячи на те, що смів жадати,
Наш розум досяга таких глибів,
Звідкіль несила пам'яті вертати.

10 З красот святого царства я зробив
В умі своїм коштовностей зібрання,
Які нестимуть до вершин мій спів.

13 О добрий Аполлоне, увостанне
Ти душу оберни в посуд мені
І лавром увінчай її старання!

16 Задовольняв мене у давні дні

Один Парнасу верх, тепер же сміло
Обох благаю на діла трудні.

19 Ввійди мені у груди, щоб світило
Натхнення, як було, коли, благий,
Ти витяг з піхов Марсієве тіло.

22 О Божа доблесте, як подих твій
Примножить сили цим писанням бідним
З відбитків, знятих в пам'яті моїй,

25 Мене ти під своїм галуззям рідним
Побачиш і даси мені вінок,
Мене зробивши цього змісту гідним.

28 Так рідко, батьку, листя рвуть з гілок
На шану цезаря або поета
(Одна з людських ганебних помилок!),

31 Що радісна була б для Дельф прикмета,
Якби людина в затінок зайшла
Пенейського гіллястого намета.

34 Великий племінь іскра дасть мала;
Хтось після мене ліпшими піснями
Вблагає Кірру, щоб відповіла.

37 До смертних сходить через різні брами

Лампада світу; в тій, де заплелись
Чотири обводи трьома хрестами,

40 Гарнішає на всю небесну вись
Вона сама, й зоря її гарніша,
Щоб втиски в воску світовім вдались.

43 І майже звідти день устав, темніша
Ніч стала в нас, збіліла вся кругом
Півкуля та, а ця була чорніша,

46 Коли я Беатріче вздрів: з чолом,
Ліворуч звернутим, вона зорила
На сонця лик, змагаючись з орлом.

49 І так, як другий промінь родить сила
Проміння першого, щоб той вертавсь,
Немов блукач, кому оселя мила, —

52 Той вчин її крізь погляд мій діставсь
До почуття мого й відбивсь у вчині, —
І в сонце довше я, ніж хто, вглядавсь.

55 Багато з неприступного людині
Стає цілком приступним в місці тім,
Колись призначенім людській родині.

58 Недовго промінь я терпів, а втім,

Устиг помітити, що розсипався
Навколо жар, як в горні вогнянім.

61 Враз видалось, що день до дня додався,
Мов другим сонцем в небі на весь шир
Одразу Всемогутній розсіявся.

64 То Беатріче свій втопила зір
У віковичний повіз, я ж дивився
На неї лиш, забувши про ефір.

67 І, дивлячись, я тим в душі зробився,
Ким Главк зробивсь, коли його трава
Зробила богом, як її наївся.

70 Цього онадлюдинення в слова
Не вкласти. Приклад цей доступний зорам,
А сутність явить благодать жива.

73 Якби лишавсь я тим, який був твором
Твоїм, любове, що весь світ ведеш,
Ти піднесла б мене ясним простором!

76 Коли той рух, що колесу даєш,
Мою увагу привернув до нього,
Бо в нім гармонію і лад ти ллєш,

79 Такі простори з сонця огняного

Спахнули, що ні дощ, ні всі річки
Не налили б водоймища такого.

82 Нові ці звуки, цей огонь близький
Мені жаги до знань встромили жала,
Що досі пал не був такий різкий.

85 Мене, як сам я, знавши, побажала
Вона мій ум звільнить од дум хитких,
Уста розкрила й запитань не ждала,

88 А почала: «Під тягарем важких
Ти помилок того не споглядаєш,
Що споглядав би, якби збувся їх,

91 Бо вже не на землі ти, як гадаєш,
І полиск блискавок, що вниз майнув,
Не так летить, як вгору ти злітаєш».

94 І тільки знищений мій сумнів був
Коротким словом ласки та щедроти,
Коли нову непевність я відчув

97 І мовив: «З мене ти зняла турботи,
Та ще нова турбота виника:
Як я лечу над ці легкі істоти?»

100 Вона ж, сердечна й розумом тонка,
На мене глянула з зітханням гожим,

Як мати на цікавого синка,

103 І почала: «Тобі ми допоможем,
Все має лад, і формою він є,
Яка весь світ на Бога робить схожим.

106 Створінням вищим видний тут стає
Слід сили вічної, закон якої
Нагадувало слово вже моє.

109 У цьому ладі — різновидні строї
В природі, нахили і почуття,
Й далекі, й ближчі від мети ясної,

112 Великим морем вашого буття
Пливуть кудись, а їх стежки спрямляє
Той порив, наданий на все життя.

115 Він полум'я на місяць посилає,
Він в серці смертному — двигун основ,
Він в ціле землю з'єднує й скріплює.

118 І лук цей всіх вражає знов і знов —
Не тільки безрозсудливі створіння,
А й ті, в яких є розум і любов.

121 Своїм тримає словом провидіння
Незрушну твердь, яка вбирає ту,

Що зазнає найшвидшого кружіння.

124 А нині нас помчала в вись святу
Потужна тятива, яка керує
Всім тим, що кида в радісну мету.

127 Це ж правда, що, як форма не пасує
До заповітних намірів митця,
Яких глуха матерія не чує, —

130 То й утвір збочує тоді з правця,
Бо, хоч прямує він до блага, мари
Зведуть його й до іншого кінця

133 (Отак ти можеш бачить, як із хмари
Йде вниз вогонь) і просто на загин,
Коли його облудні зваблять чари.

136 То з того, що ти сходиш до вершин,
Не більш дивуй, ніж бачивши, як води
Біжать із високості до низин.

139 Було б у дивину — без перешкоди
Тобі спинитися побіля дна,
Як полум'ю згасати без свободи».

142 Й звела у небо погляд свій вона.

Пісня друга

1 О ви, хто прагне вутлими човнами
Здогнать моє співаюче судно
І ніжними утішитись піснями,

4 Назад вертайте краще, бо одно
Судилось вам — у безбережнім морі
Себе згубити і піти на дно.

7 Я перший мчу в незвіданім просторі;
Мінерва дме, кермує бог співців,
І дев'ять муз постерігають зорі.

10 Ви ж, нечисленні, хто споконвіків
До ангельського хліба тягне шию,
Хоч тут усмак його ніхто не їв,

13 Оддайтеся хоробро вітровію
І, поки слід лиша в воді мій рух,
Стерніть свій корабель в морську стихію!

16 Як ваш, не дивувався смілих дух,
Коли в колхідське поле, тестем дане,
Погнав Ясон биків, немов пастух.

19 Бажання вроджене, безперестанне
В богоподібне царство мчало нас.

Випереджали небо ми зірчане.

22 Вверх владарка дивилась, я ж весь час
На неї, й протягом тієї миті,
В яку із лука стрельнуть встигнеш раз,

25 Там опинились ми, де розмаїті
Мене дивниці вразили, а та, Якій
були чуття мої відкриті,

28 В якій краса сіяла й чистота:
«Хто зніс на першу зірку нас, — сказала, —
Того уславлять хай твої уста».

31 Мені здалось, що хмара нас вкривала
Велика, щільна, сяюча, пласка,
Мов адамант, де сонця міць вдаряла.

34 Перлина вічна, з одного куска,
Втягла нас, і ніщо не затремтіло,
Як промінь втягує вода в'язка.

37 Був тілом я, й було незрозуміло,
Як в інший умістився мій об'єм,
Бо неможливо ж тілу вкластись в тіло,

40 Й бажанням спалахнув я, як вогнем,
Пізнати Сутність ту, в якій єднання

Людини з Богом вічним пізнаєм.

43 Спізнається в ній наше сповідання, —
Бездоказова, звісно, віра ця, —
Як перших вірних кращі сподівання.

46 Я відповів: «До вічного Отця
Підношу скільки маю шани й дяки,
Що взяв мене від смертних в ці місця.

49 Але скажіть мені, що то за знаки
На цьому тілі, з приводу яких
Про Каїна пригадує всілякий?»

52 Всміхнулась злегка: «В сітях мов густих
Так б'ється думка, коли чуття не в силах
Відкрити світ одним з ключів своїх,

55 Тож, — мовила, — йди далі не по стрілах
Здивовання: це тягне почуття
З собою розум на коротких крилах.

58 Скажи мені, яка тут думка твоя?»
А я: «Складають всесвіту багатство —
Тіла щільні й щільні, думка ж я».

61 Й вона: «Покинеш цих думок жебрацтво
І визнаєш, що впадуть вони без сил,

Лиш зрушу доказів своїх вояцтво.

64 У восьмім небі повно тих світил,
Що кожне з них від інших всіх різниться
У силі світла й величинах тіл.

67 Якби тут полягала вся різниця,
У ступені щільності одним,
Одне з усіх могло б хоч як втісниться.

70 Прикмет же різність вдячна основним
Засадам, що їх всі, крім однієї,
Ти відкидаєш висловом своїм.

73 І до плямистості якби тієї
Щільність спричинялася, тоді
Нецільною б речовина всієї

76 Була планети; і як ті худі
Чергують з ситими місцями в тілі,
В цій книзі білі аркуші й руді.

79 У першій разі видний на світилі
Під час затьмарень став би диск ясний,
Просвічений крізь місяцеві щілі.

82 Цього ж немає. Отже, ми хутчій
Ще одне припущення відкинем

І в помилці упевнимось твоїй.

85 У разі ж з тілом, в масі неєдиним,
Натрапить світло на путі кінець,
Ішовши зустріч суціль твердим глибинам,

88 І не єдиний верне промінець,
Мов колір, що відбивсь об стекла верхні,
Коли під них підкладено свинець.

91 Та, може, скажеш ти, що промінь мерхне,
Бо йде назад не з самої землі,
А з глибшої і дальшої поверхні.

94 Ці доводи, на силу немалі,
Такий спростує дослід знаменитий,
Бо досвід — ґрунт науки взагалі:

97 Візьми три дзеркала, щоб встановити
Два поруч зблизька, третє вглиб відстав,
Щоб із-за них могло тобі ясніти,

100 А за собою свічника пристав,
Щоб відбивався світ у тих дзеркалах
І від усіх до тебе повертав, —

103 То, дивлячись у них на різних далях,
Враз троє пломенів побачиш ти,

На розмір різних, а на силу сталих.

106 Отож, як з сонячної теплоти
Оголюється снігу підоснова
Від холоду свого та білоти,

109 Роздерла так моя правдива мова
Запону, що тобі вкривала зір,
І сяє нині істина чудова.

112 Під небом, де панує Божий мир,
Велике тіло з перших днів кружляє
Й дає буття всьому на весь свій шир.

115 А ближче небо, що від зір палає,
Всі різні сутності, які в нім є
Й різняться з ним, буттям тим обділяє.

118 І в кожній іншій сфері є своє,
Яке вона безперестанно плодить,
Йому причин і цілей надає.

121 Ці члени світу поступово сходять,
Як бачив сам ти навіч, слід у слід
І взяте угорі донизу зводять.

124 Ти продивись моїх правдивий хід
Для тебе міркувань неоцінених,

Бо через них лежить прямий твій брід.

127 Одвічний рух і сила кіл священних,
Як спритність молота від коваля,
Залежать всі од рушіїв блаженних.

130 І небо, що зірок юрба встеля,
Ту зобразити мисль високу прагне
Й відбить, навкруг якої все кружля.

133 І як душа, що тлін на себе вдягне, —
Себе по різних членах несучи,
Так зробить, що з них кожен дій забাগне,

136 Так розум, доброту скрізь ведучи,
Її по зоряних розносить чудах,
Навкруг своєї єдності йдучи.

139 В зв'язок заходячи по всіх усядах
З коштовним тілом, всяка сила й міць
Єднається із ним в житті у людях,

142 І, з радісних природи таємниць,
Крізь тіло блискотить яскраво й світло,
Мов радість з глибини живих зіниць.

145 Ось через що різниться з світлом світло,
І аж ніяк не через щільність ту;

Це основне, що на весь світ

148 І творить все — темноту й ясноту».

Пісня третя

1 Ясної правди риси пречудові
Списало сонце ніжним язиком,
Мені спаливши серце у любові,

4 І я хотів з піднесеним чолом
Заговорити і подати відомість,
Що здоланий і вмовлений цілком,

7 Але примара виникла натомість
І всю мою увагу притягла, —
І зовсім я забув свою свідомість.

10 Бо як крізь чистоту й прозорість скла
Або на водах ясних по мілинах,
Де не ховає дна глибинна мла,

13 Розмиваними бачиш лиця в тінях,
Перлини ж, лігши на бліде чоло,
Мов розчиняються в тонких площинах, —

16 Таке обличчя видно тут було,
І я запав у заблуд, протилежний
Закоханості хлопця в джерело:

19 Гадаючи, що образ цей залежний
Од віддзеркалення, я озирнувся
Поглянути, кому-то він належний,

22 Та не знайшов нікого і звернувся
До ніжної своєї провідниці,
В її ж очах святий вогонь всміхнувся.

25 «Сміюсь, дитинко, на твої марниці, —
Сказала, — не дивуй, твої сліди
Ще не сягнули в істини границі,

28 І спотикаєшся ти, як завжди.
Це — справжні сутності, зломали міру
Вони обіту й вміщені сюди.

31 Кажі їм, слухай їх і дай їм віру,
Бо сяйво, що знесло їх до святинь,
Їм не дає лишати правду щирю».

34 І видалось мені, що ближча тінь
Бажає говорити, і я озвався,
Мов той, хто сохне з надміру хотінь:

37 «О душе, що утіхами пройнявся
Солодкими, не знаними для тих,
Хто їх смаком ще й досі не впивався,

40 Подякую тобі в словах благих, —
Назви своє ім'я й талан ваш гожий».
І він із радістю в очах святих:

43 «Для праведних жадань наш, як і Божий,
Дух не замкне ніяк до ласки брам, —
Бо волисть Бог, щоб з ним був почет схожий.

46 Була я дівчина й черниця там,
А зосередив розум весь, що маєш,
Бо нині я приємніша очам,

49 То у мені Піккарду розпізнаєш.
У сфері найповільнішій мене
Між інших ти блаженних зустрічаєш.

52 Запалює нам почуття одне Лиш
Дух святий; як нагороду гідну Це
місце ми сприймаємо ясне.

55 Бо долю нашу, із землі завидну,
Нам дано за обітниці, як слід
Не здійснені, й за легкодухість стидну».

58 І я до неї: «Ваш прегарний вид
Божественністю так тут став сіяти,
Що від колишнього запав і слід.

61 І я тому не міг тебе назвати,
Та знане щось в твоїх словах лежить,
Що допомгло мені тебе впізнати.

64 Але скажи, чи хочете кружить
Десь вище всі ви, тут щасливі бувши,
Щоб бачить більше і ще більш дружить?»

67 І, враз найближчі тіні озирнувши,
Із усмішкою мовила палка,
Мов з юного кохання спалахнувши:

70 «Мій брате, ласки сила тут така,
Що волі нашій не дає простору
Бажати далі від свого кутка.

73 Якби ми звідси поривались вгору,
Тоді в незгоді був би наш порив
Із волею, що бачить лиш покору,

76 І став би ладіві насупротив.
У неба спосіб є непоборимий:
Це ласка — ти ж її природу зрів.

79 Нас радує блаженство між святими,
Які в усьому з волею Того
Цілком тут злиті волями своїми.

82 В усіх є свій щабель, з щабля свого
Всі раді в царстві, й царству для догоди,
Й царю: вволяєм волю ми його.

85 Його воління — мир наш, моря води,
Куди зусюди всяк несе ручай
Його всі твори й вироби природи».

88 І втямив я, що скрізь у небі Рай,
Хоч ласки блага Вишнього спадає
На кожного йому належний пай.

91 Якщо кому пожива набридає,
Він прагне скуштувати інших страв
І просить їх, а першу відкладає, —

94 Так я у слові й русі показав,
Що хочу знати, на якій тканині
У неї човник краю не дістав.

97 «Великого діяння й благостині, —
Вона сказала, — жінка монастир
Звела для нас, де в покривалах нині

100 Вночі і вдень ми відчуваєм мир
В подружжі з тим, хто наші всі обіти
Приймає, добрий, лагідний без мір.

103 Я теж, юниця, святістю сповитий
Клубук вдягла, обітницю стару
Про Божі повторивши заповіді...

106 Та люди, ближчі злу, аніж добру,
Мене з затишку піддали недолі,
І знає Бог, як я жила в миру.

109 От ясність ця, що виникла у колі
З моєї правої руки, бліда,
І в нашім розгорілася околі,

112 Про мене річ до себе приклада:
Хоч в неї теж черниче покривало
Розідрано без сорому й стида.

115 Її в миру до світла поривало,
А звички стріла перешкод стіна, —
Воно їй серце завжди сповивало.

118 Те сяєво — Констанца видатна,
Що, з другим швабським вихром шлюб узявши,
Родила вихра третього вона».

121 Так мовила Піккарда й, заспівавши
«Маріє-приснодіво», зникла вмиг,
Як зник тягар би, в темну воду впавши.

124 Мій зір її проводив, скільки міг,
А вже коли згубив, то захопився,
До любої мети бажань побіг

127 І був на Беатріче зупинився,
Але так блиснула краса її,
Що погляд мій одразу потемнівся,
130 І перервав я розпити свої.

Пісня четверта

1 Людина вільна б доти обирала
Між двох однаково звабливих страв,
Аж поки б, зголоднівши, не сконала.

4 Отак би й зляканий баран стояв
Між двох вовків, незрушним залишавшись,
Отак би й хорт поміж двох ланей став.

7 Тож змовкнув я, із цього не стидавшись
(Непевне-бо чуття мені прийшло
Лиш з неминучості) і не пишавшись.

10 Замовкнув я, але моє чоло
Горіло запитанням, спломенілим
Яркіше, ніж би на язик лягло.

13 А Беатріче, схожа з Даниїлом,
Що Навуходносорів злий гнів
Погамував єдиним словом смілим,

16 Сказала: «Бачу, зовсім полонив
Тебе і той предмет бажання й другий,
Турботи повернувши з давніх днів.

19 Ти думаєш: «Якщо завдасть наруги
Благим чуттям насильства шал яркий,
Хіба змаліють з того їх заслуги?»

22 Зростає й тим ще сумнів твій гіркий,
Що бачив ти у мудрому Платоні,
Мов повертають душі на зірки.

25 Тебе дві гадки держать у полоні,
І я на ту спочатку відповім,
Де мисль твоя у глибшій жовчі тоне.

28 Вбожествлений найбільше серафим,
З Мойсеєм Самуїл (щодо Марії
Вже не кажу), з Йоанном, тим чи тим, —

31 На цьому небі всі у спільній дії
Із духами, яких вже чув твій слух
І око бачило, прикривши вії.

34 Окраса кола першого — їх рух,
Але вони щасливі не порівну,
А в міру, скільки вчують вічний дух.

37 Не тим тобі тут стрілись, що поживну
Свою тут мають сферу, — лиш тому,
Щоб показати найменш високу й дивну.

40 Так слід казати вашому уму,
Що все крізь зовнішні чуття сприймає
І лиш вони дають покорм йому.

43 Святе письмо ваш ум на гадці має
І руки й ноги Богу надає,
Хоч і не те собі в думках тримає.

46 І церква плоть на всіх вдяга, як є, —
Й на Гавриїла, й Михаїла, й того,
Що Товію грязиво дав своє.

49 Старий Тімей про душі мислив много
Й не так, як упевняє все тут нас,
Бо слово, мабуть, згодне з мислю в нього,

52 Що на зірки вертають душі з нас,
Бо із світил, за волею природи,
Злетіли нам в тіла на певний час,

55 А може, не дійшовши в нього згоди,
Слова думкам пішли наперекір,
І збиткуватись тут нема нагоди.

58 Сказав би він, що знову мчать до зір
Честь і ганебність впливу, — й лук втулився
У нього б в частку правди, всім на взір.

61 Невірно втямивши це, помилився
Весь майже світ, — Юпітеру тоді,
Меркурію і Марсу він вклонився.

64 А другий сумнів у твоїй біді
Отруйний менш — він зла не заподіє.
Ти не помилишся в своїй ході.

67 Те, що неправда правду одоліє
В очах у смертного, правдиву путь
До віри, не до ересей, відкриє.

70 Але до дна в цій істині сягнуть
Для розуміння вашого можливо,
Тож я тобі все можу розгорнуть.

73 Нехай насилуваний би тремтливо
Й не помагав насильству до дрібниць, —
Ці душі винуватить справедливо,

76 Бо волю не загасиш силоміць.
Вона, мов племін, рветься із безодні,
Хоча її насильство й валить ниць.

79 Коли ж вони стають більш-менш свободні,
То йдуть за силою; і душі ті
Отак і не вернули в дім Господній,

82 А, мавши волю цілісну в житті,
Як мав Лаврентій у печі ґратчастій
Чи Муцій, руку спікши до кості,

85 Знов стежкою, з якої у нещасті
Їх зірвано, вели б свій дальший хід.
Але, на жаль, ці приклади не часті.

88 Як сприймеш ти мої слова як слід,
Юрба вагань, до цього нерушима,
Втече, подальших не завдавши бід.

91 Але стає нараз перед очима
Нова завада й згубою грозить,
Бо для самого тебе незборима.

94 Я вже дала тобі урозуміть,
Що лжа в уста святій душі не ляже,
Бо та у первоістині лежить.

97 Піккарда правду й про Констанцу каже,
Що та плека любов до покривал, —
І що ту мову із моєю в'яже?

100 Нерідко, брате, гасне чистий пал
У тому, хто чогось перелякався,
І до гріха його примусив шал,

103 Як Алкмеон: до батька прислухався
Побожно він, щоб матір покарати,
Хотів безгрішності — і в гріх удався.

106 Повинен ось що ти обміркувати:
Коли з насильством воля примирилась,
Не можна вчиненого дарувати.

109 Ти часто бачиш волю, що схилилась
З своєю досконалістю до зла
І в страху перед злішим помилилась.

112 Про досконалу волю цю й вела
Піккарда, я ж — про іншу, теж глибоку,
І істина одна в обох була».

115 Так збігли хвилі тихого потоку,
Що в правді джерело святе знайшов,
І втишили жагу мою двобоку.

118 «О люблячого першого любов
Небесна, все, що з ваших уст виходить, —
Сказав я, — сили живить знову й знов.

121 Мій дух глибинам почуттів не шкодить,
За ласку ласку вдячну не веде, —
Хто зрить і може, хай одвіт знаходить.

124 Я бачу, що наш розум упаде
Без правди в осіянному чертозі,
Без неї ж правди не знайти ніде.

127 Він зручно в ній лежить, мов звір в барлозі,
Підноситься із нею до зірок, —
Інакше все справдитися не в змозі,

130 І сумнів випускає свій росток
В ногах у правди, вгору до безкраю
З горба на горб веде природа крок.

133 Тож, пані, я посмію й попитаю
Про істину, що спокій мій лама, Бо
сенсу в ній я ще не добираю.

136 Я хочу знати, чи в людей нема,
Замість обітниці, такого діла,
Щоб шалька з ним у вас тягла сама?»

139 Тут Беатріче в мене утопила
Зір, сповнений такого почуття,
Що здолана очей поникла сила,

142 І зір одвів, немов стерявшись, я.

Пісня п'ята

1 «Коли моя у полум'ї любові
Не по-земному сяє красота,
Аж очі в тебе знемогти готові,

4 То не дивуйся: бачення зроста
На досконалості і, як відкриє,
То на відкриті благо шлях верста.

7 Я бачу вже, як світло зазоріє,
Що в розумі твоєму зайнялось,
Як, бачивши його, любов замріє.

10 Коли ж її привабить інше щось,
Це лиш сліди, що ледве розрізняють,

Сліди од світла, що в віках знялось.

13 Запитуєш, чи добре заміняють
Нездійснений обіт святі діла
Й тоді гризоти душу обминають?»

16 Так Беатріче пісню почала
І, наче той, хто каже без зупинки,
Благе повчання далі повела:

19 «Дарунок найдорожчої оцінки,
Що добрий Бог в щедроті дав нам всім,
Оцінювати й визначати вчинки, —

22 Свобода волі та, що лиш самим
Усім розумним надана створінням
І надаватиметься тільки їм.

25 Тепер своїм ти дійдеш розумінням,
Що важить більш обіт од всяких мір,
Бо згоден Бог, як згоден ти сумлінням.

28 Але, уклавши з Богом договір,
Здаєш ти скарб понад усяку ціну, —
Моїм словам про нього ти повір!

31 Що може стати на його заміну?
Ти вже віддав від себе основне,

А з не свого ти як даси й частину?

34 Таке тут міркування головне.
Та церква зміни дозволя робити,
І це немов спростовує мене.

37 Тож не відходь од столу, хоч і ситий,
Бо страви нелегкої, що я дам,
Тобі інакше не перетравити.

40 Розкрий же розум свій моїм словам
І їх замкни: те не стає в науку,
Що ти, почувши, не сприймаєш сам.

43 Дві речі вкрай потрібні на розлуку
Із жертвуванням: це — саме воно
І між двома угода на спонуку.

46 Ця друга річ існує все одно,
Аж поки здійснюється; це про неї
Тобі казала я не так давно.

49 Тому-то править мусили євреї
Цю жертву завжди, хоч не раз вона
Була, як знаєш, не в вині й слеї.

52 Суть іншої не дуже-то й складна,
І, певно, гріх ви б не такий зробили,

Коли б змінилась в ній речовина.

55 Та хоч би як тягар змінить хотіли,
А, взявши, мусите його нести,
Поки ключі не зрушні — з жовтим білий.

58 І всякий обмін, ти повір, пустий,
Якщо обміненого у новому
Не вмістиш, як чотири у шести.

61 Коли ж воно у значенні своєму
Аж перетягує ваги, тоді
Його не можна обмінять нікому.

64 В обітах, смертні, будьте ви тверді,
Але не обіцяйте необачно,
Як сталось Ієвфаєві-судді,

67 Що не сказав: «Вчинив я непростачно», —
А зле вчинив, і вряд стоять вони
Із грецьким тим вождем, що в війську лячно

70 Усі ридали, що з його вини
Як жертва Іфігенія вмирає, —
Й ридма ридали мудрий і дурний.

73 Хай кожен з християн себе смиряє,
Пером під вітром не летить у літ,

Не вірять, ніби все вода змиває.

76 У вас є Ветхий і Новий завіт,
Ще й пастирі церковні — вам єдиний
Показувати шлях на правди світ.

79 Не забувайте ж гідності людини,
Як пориватиме вас хіть на зле,
Щоб вас єврей не брав на сміх і кпини.

82 Не будьте, наче те ягня мале,
Що кида материне вим'я ссати,
Стрибає й бавиться, як Бог пошле».

85 Так Беатріче — маю те списати —
І погляди, палких жадань гінці,
Звелись у світ, яскравим сяйвом взятий.

88 Її мовчання й зміна на лиці
В мого розсудку одібрали мову,
Що запитом лягла на язиці.

91 І як стріла влучає в здобич лову
В той час, коли ще тятива дзвенить,
У друге царство ми летіли знову.

94 Так владарка спажнула радо вмить,
Коли на світ цієї сфери стала,

Що не могло й світило так ясність.

97 Якщо ж сама зоря торжествувала,
То що з собою я б робити став, —
Моя природа-бо така нестала!

100 Щось кинувши в прозорий рибний став,
Ти бачиш, як всі риби збились в кучі,
Гадають, що принаду ти їм дав, —

103 Так іскор тисячі — яркі, блискучі —
До нас збігалися й гукали всі:
«Ось хто зростить нам почуття найлуччі!»

106 По сьайній наближались косі
За духом дух, на радощі багаті,
Осяяні в усій своїй красі.

109 Читачу, здумай: як слова початі
Тут увірвались би, то з дальших дій
Ніщо б не втиснуло в твій ум печаті.

112 І зрозумів би ти тоді хутчій,
Як прагнув я розмови з душ юрбою,
Лиш увійшла вона у погляд мій.

115 «О значений високою судьбою,
Уздриш ти вічного тріумфу трон Ще

до закінчення земного бою!

118 Ми в сяйві ясному небесних лон
Теж сяєм; як в собі ти хіть роздмухав
Спитать, хто ми, — ця хіть тобі закон», —

121 Сказав так хтось із благочесних духів,
А Беатріче: «Ти кажи, кажи
І вір їм, начебто богів ти слухав».

124 «Ти вбраний, бачу, в промінь нечужий,
Бо ллється він твоїм же чистим зором,
Всміхнешся — заяскріє до межі.

127 З'ясуй, благаю, хто ти й на просторім
Цім місці, світлий душе, став чому,
Від смертних вкритий світлом непрозорим?» —

130 Так проказав я сяєву тому,
Що мовило, й воно спажнуло лиском,
Немов зачувши ангельську сурму.

133 Як сонце, сховане надмірним блиском,
Вгорнулося у клуби світляні,
А спека випромінювалась диском, —

136 Свята ця постать радістю в ясні
Запнулась промені, прямі й навскісні,

Й, вкривалом вкрита, мовила мені...

139 А що — йде спів про це в наступній пісні.

Пісня шоста

1 «Відколи Константин орла у небі
Пустив навпроти, а не по слідах
Того, хто взяв Лавінію за себе,

4 Сто літ, і сто і більше божий птах
Жив на кінці Європи, край Троади,
Звідкіль злетів колись він по світах,

7 І попід тінню крил своїх без вади
Передавав з рук в руки берло й сан,
Коли й мені тягар дістався влади.

10 Там був я цезар, тут — Юстиніан.
Займався огнем я першої любові,
Коли закони очищав з оман.

13 Измалку я в одну, не в дві Христові
Природи твердо вірив, мов граніт,
І щиро віддавався цій обмові,

16 Але благословенний Агапіт,
Найвищий пастир, в казаннях церковних
Відкрив мені святої правди світ.

19 Повіри́в я у суть речей ґрунтовних
І добре бачу, змивши смертний бруд,
Як святість одрізнять од діл гріховних.

22 Я прилучивсь до церкви без облуд.
І Бог мене вкрив ласкою такою,
Що вклав я все життя в величний труд.

25 Вручив я Велізарієві зброю,
І небеса сприяли в війнах їй,
І міг я скуштувати супокою.

28 Ця відповідь на запит перший твій
Іще кількох пояснень вимагає,
Щоб ти звільнився від обманних мрій.

31 Щоб ти збагнув, хто з них всю правду знає, —
Чи той, хто знак святий собі на спис
Прикріплює, чи хто його знімає, —

34 Глянь на чесноту, із якою зніс
Себе він в небо». І почав з години,
Як вмер Паллант, щоб він звитяжно зріс.

37 «Ти знаєш, як три віки ждав хвилини
Він в Альбі, поки стався перехід,
І три з трьома зійшлись серед рівнини.

40 І знаєш, як од злих сабінкам бід
До бід Лукреції він, за свавільних
Сімох царів, звойовував сусід.

43 І знаєш, як він в римських лавах сильних
Встав проти Бренна, проти Пірра встав
Та інших ватажків, із ними спільних,

46 Як вславилися Квінтій, що дістав
Ім'я Кошлатий, Фабії з Торкватом
І Деції, що світ їх вихваляв!

49 Він гордощі арабам збив пихатим,
Що з Ганнібалом Альп взяли кордон,
Де протікає По в краю багатім.

52 З ним юнаки долали — Сціпіон,
Пізніш Помпей, — твою він рідну гору
Віддав печалям і журбі в полон.

55 Коли ж у небі здумали в ту пору
Дать тишу всій землі на свій зразок,
Над ним взяв Цезар з волі Риму гору.

58 Ізара, Ера, Сена, тих річок
Долини, що у Рону йдуть, уздріли
До Рейну й Вару діл могутній крок.

61 А далі дії так замиготіли
З Равенни й рубіконського стрибка,
Що вгнатися перо не має сили.

64 Він переніс в Іспанію війська,
В Дураццо, у Фарсалу тим походом,
Що скрута й Ніл одвідала гірка.

87 Минув Антандр, Сімоент, звідки родом,
Могилу ту, де Гектор спить німий,
Губити Птолемея ринув згодом,

70 На Юбу кинув раптом він громи,
А там до вас, на захід, повернувся
І рев Помпесвої вчув сурми.

73 За те, що той, хто ніс його, спіткнувся,
Вік з Кассієм скавчить у Пеклі Брут,
Модени ж і Перуджі край здригнувся.

76 А Клеопатрі й досі горе тут,
Бо, марно утікаючи від нього,
Вона з гадючих згинула отрут.

79 Досяг він моря Чермного страшного,
Досяг твердого миру для людей,
І храм замкнувся Януса ясного.

82 Але все те, що знак сподівав цей
І що він мав сподіять дальшим кроком
У смертнім царстві, данім, як трофей,

85 Ніщо, коли поглянуть світлим оком,
Як третій цезар в руки взяв його,
І почуттям віддатися глибоким.

88 Жива-бо Правда із руки того
Дала йому у славі неугавній
Помститись палом гнівання свого.

91 Почуєш з подивом про речі славні:
Із Тітом він пізніше відомстив
Тяжке відомщення за гріх днедавній.

94 Як лютість лангобардових зубів
Свята спізнала церква, Карл Великий
Її під крилами його укрит.

97 Я звинуватив — засуди ж навіки
Тих, хто своїми вчинками в житті
Одводить вас од Вишнього владики.

100 Одні за стяг лілеї золоті
Вважають, ті ж — собі його грабують,
І хто тут винний більше — ці чи ті?

103 Хай краще гібеліни всім гендлюють
Під іншим знаком, в нього ж стежка є,
Яку вони із правдою торують.

106 І хай його новий той Карл не вб'є
Із гвельфами, а то ще з кігтів згинуть,
Якими й левам ран він завдає.

109 Син часто-густо сліз ніяк не спинить
За батькові гріхи. І марно ждуть,
Що Бог свій герб на їх лілею змінить.

112 На цій маленькій зірці — благодать
Для добрих духів, що були діяльні,
І вслід пошана й слава їм спішать.

115 Коли ж на манівці ступає дальні
Бажання вславитися чимскоріш,
Любові никнуть промені печальні.

118 У кожного тут щастя частка лиш,
Хто скільки заслужив життям в чесноті,
І меншого чи більшого не зриш.

121 Живої Правди міць в своїй пишноті
Торкається сердечних наших сил,
Які не піддаються злу й скверноті.

124 Співають ніжні голоси окіл, —
Так східці нашого життя багату
Гармонію дають поміж цих кіл.

127 На всю перлину, сяєвом залляту,
Ромео сяє, що йому дало
Його пресвітле діло темну плату.

130 Та провансальцям зиску не було,
Що замах їх на нього був удалий:
Тим зле, кому чужа чеснота — зло.

133 В Раймонда четверо дочок зростало,
І так зробив для графа пілігрим,
Що королевами вони всі стали.

136 Та на вимогу скласти звіт у всім
Якій причина — наговір огидний,
Здав праведник за десять п'ять і сім,

139 А сам пішов собі, старий та бідний, —
Й якби у жебраку впізнав загал,
Хто просить хліба, шани справді ж гідний,
142 Ще похвали б додав він до похвал».